

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика

Штип, 2012/2013

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика
год.8, број 12
2012/2013 год.

За издавачот:

проф. д-р Никола Смилков, декан

Издавачки совет:

проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Емилија Јаневиќ-Ивановска
доц. д-р Кирил Барбареев

Уредувачки одбор – Editorial Board:

проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-Веселиновска
асис. м-р Трајче Стојанов

Уредник – Managing editor:

асис. м-р Трајче Стојанов

Одговорен уредник – Editor in Chief:

проф. д-р Емилија Петрова – Ѓорѓева

Јазично уредување – Language Editor:

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)
м-р Снежана Кирова (англиски јазик)

Техничко уредување – Technical Editing:

Славе Димитров
Благој Михов

Рецензенти:

проф. д-р Мирослава Николоска
проф. д-р Татјана Атанасова
проф. д-р Виолета Николовска
доц. д-р Борче Костов
доц. д-р Драгор Заревски
проф. д-р Снежана Мирасчиева

проф. д-р Кирил Цацков
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-
Веселиновска
проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева
асис. м-р Трајче Стојанов

Редакција и администрација – Editorial Office:

Билјана Јорданов
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Факултет за образовни науки
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п.фах 201, 2000 Штип,
Р. Македонија
e-mail: vospitanie@ugd.edu.mk
++389 32 550 500

СОДРЖИНА

д-р Снежана Јованова-Митковска Метод на случај	7
д-р Деспина Сивевска Интерперсоналните односи како индикатори за педагошката клима во училиштето и одделението	19
д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева, м-р Снежана Кирова Дилеми по прашањето дали работното и политехничкото воспитание претставуваат наставен предмет или принцип	29
м-р Драгана Кузмановска, м-р Блијана Петковска, Нада Арсова, Весна Ничева Учебникот како наставно средство и извор на знаење	39
м-р Ирена Китанова Прераскажувањето и раскажувањето како форми на усно изразување	45
м-р Кире Филов Св. Климент Охридски – апостол на словенското просветно дело	53
м-р Снежана Кирова, м-р Јане Јованов Преглед на потеклото на имињата на деновите во неделата	61
м-р Ленче Насев Уметност, култура и музичко образование	71
д-р Ленче Милошева Когницијата и теоријата за умот кај деца со нарушувања од аутистичен спектар	75

д-р Владо Петровски, д-р Снежана Мирасчиева Мултукултурализмот во образовниот систем на Р. Македонија	93
д-р Снежана Мирасчиева За една нова концепциска платформа на наставата во насока на зголемена ефикасност и продуктивност	101
д-р Соња Петровска Кооперативното учење во функција на хуманизација на воспитно-образовната работа	111
д-р Снежана Ставрева-Веселиновска Повторно поврзување на детскиот свет со светот на природата	121
м-р Весна Коцева Филмот како дополнително наставно средство во процесот на усвојување на немајчиниот јазик	133
м-р Даниела Коцева, д-р Владо Петровски Образовната политика и осврт кон разликите во образовните постигнувања по етничка основа во Република Македонија	141
д-р Зоран Здравев, м-р Силвана Жежова, м-р Ѓорѓи Димов Имплементација на е-учење на УГД – научените лекции	149

УДК 37.016:502/504
УДК 37.015.31:57.081.1

проф. д-р Снежана Ставрева-Веселиновска
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Факултет за образовни науки

Прегледен труд
(Review paper)

ПОВТОРНО ПОВРЗУВАЊЕ НА ДЕТСКИОТ СВЕТ СО СВЕТОТ НА ПРИРОДАТА

Апстракт

Во поголемиот дел од човековото постоење, децата поминувале поголемиот дел од нивното детство надвор во природа, поврзувајќи се со природата и истражувајќи ги полињата, ливадите и пределите кои се блиску до нивните домови. За време на втората половина на 20 век, детската околина за многу краток период стана премногу урбанизирана. Децата сега поминуваат скоро триесет часа неделно пред телевизор или компјутер, слушаат нешто преку слушалки или пак постарите деца користат мобилни телефони или медија плеери. Ние со години на технологијата сме и приобале само од една страна. Сме се восхитувале на епохални изуми кои го поттиснувале човечкиот труд од непосредниот процес на производство, нарекувајќи го тоа хуманизација на работата. Многу подоцна, понекогаш и предоцна, откривме дека технолошкиот прагматизам ги загрозува потенцијалните изворите и смислата на животот во локалната средина и во планетарни размери. Но за тоа не е виновна технологијата, туку начинот на кој ја користиме и целите кои и ги поставуваме. Технолошкиот изум на машината ѝ дава моќ, а од непосредните оператори се очекува да и вдахне разум. Затоа во трудот се презентираат последиците од разорната моќ и „задоцнетиот ум“ на планетата Земја. Потенцирам, не со намера да се елиминира технологијата, туку да се усклади со одржливиот развој, не со намера да се обвини машината, туку со амбиција разумниот живот да се прошири од борба за опстанок на видот во настојување за опстанок на животната средина и не со намера да се враќаме во дивината туку да одиме кон остварување на жител на планетата.

Клучни зборови: *технологија, природа, деца, наставници, планета Земја.*

RECONNECTING AGAIN CHILDREN'S WORLD WITH THE WORLD OF NATURE

Abstract

In most of human existence, children spent most of their childhood outside in nature, connecting with it and exploring fields, meadows and landscapes that were close to their homes. During the second half of the twentieth century, the children's environment became too urbanized during a very short period of time. Children now spend nearly thirty hours a week in front of the TV or computer, listening to something through headphones or using mobile phones or media players. For years now we have approached technology from only one angle. We admired epochal inventions that suppressed human labor from the immediate process of production, calling it humanization of work. Much later, sometimes too late, we found that technological pragmatism threatens potential sources and the meaning of life in local communities and on a planetary scale. But technology is not the one to be blamed, but it is the way we use it and the goals we set concerning its usage. The technological invention gives power to the machine and the immediate operators are expected to put some sense into it. Therefore the paper presents the consequences of the damaging power and the "delayed mind" of the Earth. Not with the intention to eliminate the technology, but to match with sustainable development, not with intention to blame the machine, but with ambition to expand the reasonable life from struggle for survivor of the species in the environment and not with intention to return in the wild but to go towards achieving resident on the planet.

Key words: *technology, nature, children, teachers, planet Earth.*

Вовед

Во последната декада од овој век децата исчезнуваат од надворешната средина со таква брзина, со која би ги ставила на врвот од секоја листа на загрозени видови, доколку тие би биле припадници на кој било вид од животинското царство.

Децата растат поздрави и поисполнети кога повеќе се поврзани со природната средина како и преку повеќе образовни и рекреативни активности во текот на нивното детство. Овие придобивки се долготрајни, значајни и придонесуваат за нивната идна добросостојба и придонесите што тие како возрасни ќе ги дадат на овој свет.

Искуството на децата во природата може да биде толку мало како кога помага да се посади градина, кога седи под, на или околу некое дрво, или кога го слушаат гласот на птиците. Докажано е дека времето поминато во

природната средина го подобрува животот и процесот на учење на децата на повеќе начини. За жал, таа врска со природата ни бега на многу од нас, а особено во светот на децата.

Затоа треба да се повикаат семејствата, наставниците и воспитувачите да станат како децата и повторно да ги откријат придобивките од вниманието посветено на природата, да преземат одредени акции за зацврстување на врските на децата со природата, правејќи го образованието за природата одржливо, збогатено и како целосно интегриран дел од секојдневниот живот и образование на децата во светот. Претпоставувам дека детето го бере својот прв цвет со такво чувство за неговата убавина кое ботаничарот никогаш не може да го разбере. Кај децата поврзаноста со природата започнува од раѓањето и трае во текот на целиот нивен живот.

Термините „учење за природата“, „еколошко образование и воспитание“ се користат за да ги истакнат спонтаното и намерното учење кои се случуваат кога малите деца, понекогаш сами, понекогаш со помош на возрасните, заемно дејствуваат со природната средина.

Експанзијата на образовните активности за малите деца често значи смена на училишните активности во домашни услови. Многу од овие активности се корисни. Тие овозможуваат добро осмислени, намерни инструкции и охрабрување во процесот на учење на децата. Сепак, некои од активностите имаат негативен ефект. Пренагласувањето на стандардизацијата на образовните резултати, несоодветното и строго оценување и помалата посветеност на развојот во повеќе образовни полиња се само некои од причините за загриженост. Наставниците изјавуваат дека го чувствуваат притисокот на стандардизираното предавање коешто пак води до погрешни ефекти во одделенијата каде што има надарени и љубопитни мали деца. Овие активности ги ограничуваат можностите за повторно поврзување на децата со природата и здобивањето на знаења за неа. Ова покренува важни прашања.

Дел од овие прашања се:

- Кој е најдобриот начин да им се помогне на децата да научат за светот во кој живеат?
- Како да подигнеме деца кои ќе се грижат за планетата Земја ако прво не им дадеме можност да научат да ја истражуваат и почитуваат?

Темите и нивото на сложеност на материјалот за помалите и постарите деца се различни. Малите деца ќе научат за својствата и разновидноста на растителните и животинските видови на начин многу поразличен од постарите ученици. Сепак, и едните и другите треба да бидат изложени

на влијанието од природата и да имаат можност да развијат чувство за сето она што ги опкружува, па така како што растат, тие ќе разберат дека природата има многу големо значење. Малите деца не можат да го добијат ова во домашни услови. Да прочиташ за тоа како растат растенијата не е исто како копкањето во земјата, садењето, полевањето на цвеќињата и грижата додека гледаш и бараш некој знак на живот и растење.

Што е тоа што нè наведува да мислиме дека поврзаноста на децата со природниот свет се толку важни?

Постои загриженост и свесност дека децата имаат сè помалку и помалку искуства кои ја вклучуваат и наједноставната интеракција со природата – растенијата, животните и природата околу нив како дел од образовниот процес. Кога ги набљудуваме децата околу нас забележуваме дека живеат нездрав живот. Повеќето од нив детството го минуваат затворени и „програмирани“ во нивните домови, училиштата и во средини создадени од човекот.

„Нема ништо трајно опасно во една карпа, нема ништо опасно во дупката која ја прескокнуваш, ништо опасно во малиот поток, покрај патеката во шумата. Нема ништо опасно кога копаме во песокот или земјата. Сите овие можат понекогаш да ве повредат, но ако внимавате сите овие работи се многу, многу безбедни“.

Само пред една генерација децата поминуваа повеќе време надвор, бидејќи тоа беше нешто нормално за нив. Возрасните не го доведуваа во прашање значењето на времето поминато надвор и беа помалку загрижени за можните ризици. Децата шетаа, играа надвор и си играа во земјата, ги возеа своите велосипеди, измислуваа игри и го поминуваа поголемиот дел од своето време во послободни активности и природна средина. И помалите дечиња поминувале дел од своето време во нивните дворови и блиското соседство. Урбаните средини нудеа по некое игралиште и по некоја слободна парцела. Постарите деца талкаа надвор од нивните соседства кон блиските полиња, потоци, шуми или паркови. Престојувањето во природна средина им овозможи на децата да станат свесни за нивното опкружување и да го развијат нивното чувство за место.

За релативно кратко време ние возрасните дозволивме оваа врска со природата полека да исчезне од животот на децата. Доказ за ова има насекаде околу нас: децата сега поминуваат скоро триесет часа неделно пред телевизор или компјутер, слушаат нешто преку слушалки или пак постарите деца користат мобилни телефони или медија плеери (Ginsburg, K.R., 2007). Ние со години сме ѝ приоѓале само од една страна. Сме се восхитувале на епохални изуми кои го поттиснувале човечкиот труд од

непосредниот процес на производство, нарекувајќи го тоа хуманизација на работата. Многу подоцна, понекогаш и предоцна, откривме дека технолошкиот прагматизам ги загрозува потенцијалните извори и смислата на животот во локалната средина и на планетарни размери. Но за тоа не е виновна технологијата туку начинот на кој ја користиме, и целите кои и ги поставуваме. Технолошкиот изум на машината и дава моќ, а од непосредните оператори се очекувало да ѝ вдахне разум. Затоа во трудот се презентираат последиците од разорната моќ и „задоцнетиот ум” на планетата Земја. Потенцирам, не со намера да се елиминира технологијата, туку да се усклади со одржливиот развој, не со намера да се обвини машината, туку со амбиција разумниот живот да се прошири од борба за опстанок на видот во настојување за опстанок на животната средина и не со намера да се враќаме во дивината туку да одиме кон остварување на жител на планетата. Тој станува реализиран граѓанин. Во светската и локалната животна средина престануваат да владеат чуда и се отвораат портите на царството на умот. Разум во разумна форма, а не во состојба на хаос. Затоа што, каква е функцијата на нозете ако ги оковаме во менгеме, функцијата на рацете ако ги распнеме на крст, функцијата на желудникот ако не му даваме храна?.. По иста логика се прашуваме, каква е улогата на мозокот ако го запираме во размислувањето, ако царуваат различни чуда, лаги и бајки, ако го ограничуваме во хуманистичкото создавање? Да ја пренесеме таа аналогија и на жителите на планетарните градови. Оковани во држави, распнати помеѓу природниот и општествениот начин на постоење, секогаш гладни поради неограничувања и ненаситност за индивидуални потреби, погодни за манипулација и војни со секој и сешто – тоа не се граѓани туку поданици на овие или оние ирационални сили (забелешка: неколкуте коментари за прекумерната употреба на технологијата во овој труд не треба да се сфатат како отфрлање на технологијата во животот на децата, туку да се воспостави рамнотежа. Всушност, рамнотежата често се движи во обратна насока). Како автор на овој труд, додека го работев, случајно на Фејсбук видов што беше постирано од еден од корисниците на социјалната мрежа:

„Немав мобилен телефон, играл жмурка, дома се враќав кога се стемнуваше. Мајка ми не ме бараше на мобилен, таа извикуваше: ДОМАААААААА! Наместо Фејсбук игравме ластик, крадци - полицајци, народна... Немаше антибактериски гел, игравме со кал и земја. Секое утро гледавме Том и Џери, Ушко Долгоушко, Бранко Коцкица... заспиваме со Штрумфови и Мечето Ушко... Колку среќно детство! Ставете го ова на вашиот сид, ако некогаш сте пиеле вода од црево, а сепак преживеавте!”

Животот на децата во семејството е сè повеќе организиран и темпиран со сè помала нагласеност на слободното време поминато надвор. Особено во густо населените земји урбаниот раст ги елиминира зелените површини и природната средина. Зголемувањето на употребата на клима уредите како последица на глобалното затоплување на планетата Земја има влијание на начинот на кој децата и возрасните ја доживуваат надворешната средина (Louv, R., 2005). Децата кои живеат во небезбедните урбани места ги држат внатре за да ги заштитат од насилството во соседството; премногу од децата во светот се чуваат внатре за да се заштитат од вооружени конфликти. Сè помалку семејства кампуваат во националните паркови (Fish, P., 2007). Сите овие промени заедно држат многу деца разделени од природата, без да им се даде време за самостојни и неорганизираны активности.

Во Америка две од десет деца се со прекумерна тежина, а овие бројки се зголемуваат со загрижувачка брзина скоро четири пати за три декади (Perrin, J.M. et al. 2007). Ова се случува во време кога има зголемен интерес за организираните и комерцијалните спортови за деца и млади.

Игралиштата на отворено станаа побезбедни на некои места благодарейќи на националните стандарди за игралишта, но на други локации местата за игра беа отстранети или пак немаа природни елементи кои поттикнуваат различни видови на интеракција меѓу децата (Moore, R.C., & Wong, H.C. 1997). Образовните програми за деца во училиштата и воспитно-образовните установи се стеснуваат и сè повеќе време се поминува во предавања на наставниците и тестирање, а сè помалку на истражување и учење преку игра кои го поттикнуваат детското чувство за љубопитност и користа од непосредното искуство со природата (Hyson, M. 2003, McMurrer, J. 2007, Marcon, R. 1999). Во глобални рамки децата од неразвиените земји живеат во општо лошо здравје и болест и губење на семејството и домот поради војните и сиромаштијата. Повеќе од половината од децата во светот ќе живеат во урбани предградија и никогаш нема да бидат изложени на природна средина наспроти човековиот дизајн (УНИЦЕФ, 2002). Неразвиените земји се соочуваат со зголемено намалување на шумите поради постојаната деградација на природната средина и детскиот пристап до неа (УНИЦЕФ, 2002).

Како последица на тоа, постепено нашите деца растат помеѓу оптимални и минимални образовни можности. Оптимални се затоа што технологијата им отвора можности кои порано не им биле достапни на децата; но отворањето на овој модел на учење придонесе за затворање на детскиот пристап до поприродна средина која им овозможува на децата трајна врска на детското чувство за место и нивната свесност за животната

средина која ги опкружува. Недостатокот на оваа врска може да доведе до појава на апатија и незнаење во раните детски перцепции на светот околу нив и нивната улога во неговата заштита, учењето од него и уживањето во него.

Принципи за повторно поврзување на децата со природата

Возрасните треба да се обидат да ја штитат и унапредуваат интеракцијата на децата со природата. За да се поддржат активностите во училиштата и другите воспитно-образовни установи треба свесно да истражуваат на сите полиња. За да ги имплементираат овие активности како во внатрешната, така и во надворешната средина, возрасните треба да се раководат според следниве принципи:

1. Децата да поминуваат спонтано и неорганизирано време надвор со врсниците или семејството. Таквото опкружување ќе го подобри набљудувањето и откривањето и ќе ги поттикне креативноста и фантазијата.
2. Возрасните да создадат можност за подобрување на учењето за природата кое ќе биде барем полуструктурирано, користејќи ја природата како извор за учењето и истражувањето.
3. Децата да имаат можност секој ден да ја истражуваат земјата, водата и живиот свет во нивната околина. Токму преку овие активности тие ќе развијат врска со природата и разбирање за светот и другите видови.
4. Училишните и општествените проекти да вклучуваат активен и непосреден пристап кон природата и можност да развијат интегрирано знаење за природата. Престојувањето во природна средина ќе им овозможи истражување и искуства кои имаат свое значење, бидејќи и намерното учење и спонтаните активности ги градат вештините за набљудување, затоа што надворешните простори се богати со работи кои треба да се почувствуваат (Faber Taylor, A., et all, 1998).
5. Активностите за учењето за природата да бидат развојно погодни истакнувајќи дека на малите деца (помали од девет години) им требаат активности кои ќе ја поддржуваат нивната природна врска со природата и ќе бидат директно достапни за нив (пр. Учиме за птиците во соседството, а не за оние во далечната џунгла). Без можност да ја почувствуваат, децата нема да развијат поврзаност со природата и нема да ја почитуваат. Децата не треба да се затрупуваат со негативни факти и грижи за планетата Земја пред да имаат можност да го развијат сопственото чувство за место. Во средното детство децата може да почнат да се запознаваат и со посложени работи, како што е на пример исчезнувањето на видовите (White, R. 2001).

6. Училиштата и воспитно-образовните установи да го земат предвид зачувувањето на природната средина во нивните проекти за развој на земјиштето и градењето згради. Училиштата и детските градинки да бидат прекрасни места за децата и учениците.
7. Да се изградат „зелени училишта“ кои ќе штедат енергија и ќе обезбедуваат поздрава средина за учење како за децата така и за тие што работат со децата во таа средина.
8. Возрасните да не дозволат привлечноста на технологијата да ја надмине привлечноста на природата. Досега можностите што ги нуди технологијата за изучување на природата треба да се користат со надополнување на реалните активности во природа.

Резултатите на една студија за учењето на децата од предучилишна возраст во детските градинките кога беа вклучени во непосредни активности во дворот на градинката и зелените површини како модел за настава во природа ни покажуваа дека тие:

1. Го споделуваат своето знаење за светот со другите;
2. Пренесуваат емоции;
3. Развиваат значајни вештини (на пр. иницијатива, самоверба, литературни, математички и научни вестини) кои ќе им помогнат да бидат поуспешни во училиште и подобро да раководат со светот (Miller, D.L. 2007).

Придобивки од природата за децата, возрасните и нивната средина

Таму каде што по овие принципи се води планирањето и развојот и каде што учењето за природата е дел од животот на детето има многу позитивни придобивки.

Децата кои имаат позитивни и богати искуства во природниот свет имаат поголеми можности да станат подобро информирани возрасни, потрошувачи и чувари на животната средина.

- Децата развиваат и негуваат разбирање за другите суштества (Louv, R. 2005)..
- Поминатото време во природа помага во намалувањето на стресот, лекувањето депресија и хиперактивност (Faber Taylor, A., 1998).
- И момчињата и девојчињата се похрабри да се справат со предизвиците, проблемите, истражувањата и справливиот ризик.

Ги охрабруваме децата да изградат чувство за грижа за планетата Земја и потреба да дејствуваат одговорно кон неа. Вилсон ја опишува оваа вродена потреба за поврзаност како биофилија - пронаоѓање на сопственото место во светот во кој живеат (Wilson, E.O. 1984).

- Природната средина нуди поголеми можности за непречено физичко движење и на тој начин ја намалува можноста од прекумерна тежина (Moore, L.L., 2003)..
- Децата кои го запознале природниот свет и имаат можност да си играат и учат во него имаат поголема веројатност да изберат природни науки како своја идна кариера.
- Учењето за природата ни дава проширен поглед на естетиката. Спојот на уметноста, музиката, историјата и литературата е можен кога природата и културата која ги опкружува децата е документиран и воден од нивното сопствено изразување (Edwards, C.P., 1998).

„Ако сакаме едно дете да го заджи неговото вродено чувство за љубопитност, му треба поддршка барем од еден возрасен кој го дели истото тоа чувство, повторно откривајќи ги заедно со детето задоволството, возбудата и мистеријата на светот во кој живееме“
(Рејчел Карсон во Чувството за љубопитност)

Наједноставната работа што училиштата можат да ја направат во полза на ова е да им овозможат на децата контакт со вистински работи за кои симболите ќе бидат само неми показатели. Ако не се емоционално поврзани со некое непосредно искуство симболите ќе бидат сфатени од децата како непотребни податоци. Сликата можеби вреди илјада зборови, но за едно второодделенче кое држело во своето раце црвче дури и зборот *црвце* има поголемо значење отколку илјада слики или видеа на кој било дискавери канал.

Ако детето не почувствува некоја неконтролирана социјална активност тоа никогаш нема да може да се справи со морето граѓански обврски. Ако немаат можност да копаат во земјата, да ги откријат пајациите, бубачките, птиците и растенијата што ги населуваат дури и најмалите игралишта, ќе има помала веројатност дека како возрасни ќе ја истражуваат, почитуваат и заштитуваат природата.

Како да одговориме на повикот за дејствување

Која е улогата на секој од нас во овој повик за дејствување за повторното поврзување на децата со природата? Што можеме да направиме поинаку? Како, како просветен работник, градоначалник, родител на мало дете, дедо, градежник или дизајнер можеме да излеземе во пресрет на оваа цел? Во заедниците низ целиот свет луѓето што се грижат, забрзано дебатираат и планираат заедно градење на средини кои ќе негуваат почит и знаење за природата. Таму каде што врската на децата со природата

е прекината тие ја увидуваат празнината и дејствуваат. Листата на приоритени акции се како семе. Ќе растат само кога поединецот ќе сака да се вклучи: ќе го насади и полее семето, ќе го расади и ќе го одгледува. Повторното поврзување на децата со природниот свет е неопходно за нивното рано образование и развој. Тоа во себе ги содржи богатството на детската љубопитност, различноста на нивниот поглед на светот и нивното вистинско содејство со природата. Со поддршка од луѓето кои сакаат да ги видат и образованието и природниот свет како ранливи и со потреба од поголема грижа и внимание ние може да создадеме богати и приспособливи можности. Тоа е слично како калеидоскоп. Секој дел е убав сам за себе, но заедно прават нешто прекрасно.

Заклучок

Оваа реалност треба да се сфати како временски доспеана реалност. Иако планетарниот живот, според Шоловски, е стар над 4,5 милијарди години, глобалното загрозување на природата од страна на човекот не е постара од 200 години. Техничко-технолошките изуми им овозможиле на претставниците на човековата раса да ја пробијат граница на издржливост на дивината, но не и да владејат со општите и посебните природни закони. До податоци авторот дошол преку користење на литература, а потоа и документи. Тие покажуваат дека техничко-технолошката моќ и начинот на нејзината примена, предизвикале многу диспропорции и природна нерамнотежа кои се закануваат да го загорзат опстанокот на човечкиот род. По сила на условите ние се имаме најдено во таа реалност.

И покрај настојувањата да ги испочитувам изнесените ставови за воспитно-образовните цели на еколошкото образование и воспитание, како и социјално-еколошкото гледиште до крај, не развивам амбиции да те направам согласен со изнесените ставови. За тоа постои причина. Прво, концептот на одржлив развој не е последен човечки ум, крај на сите идеали, единствен визионерски пат до иднината. Кога би бил тоа не би се разликувал од „откриените вистини” или идеолошко воопштување и покорување на човекот. Во недостаток на едноставни решенија, концептот на одржлив развој е збир на научни хипотези со кои се сака да се трасира пат кон безбеден исход на човекот и животната средина. Неговата операционализација бара многу дополнителна и конкретна мисловна продукција на граѓани и облагородување на индивидуалната и општествена пракса. Второ, убедена сум дека „повеќе луѓе-повеќе знаат” и дека моето размислување е ограничено како со сопствената индивидуалност така и со достигнатиот степен на развој на науката. Борејќи се против „чуда” и тековни лаги, понекогаш и преправени како наука, стојам на ставот дека

ослободувањето на умот и разумот кон природата не би можеле да бидат остварени со едногласност и чудотворство. Трето, не сум сигурна дека општеството солидарно ќе го понесе тешкиот товар на одржливоста, па оној во Пентагон и оној во Источна Македонија не можат да имаат ниту ист поглед на тој одржлив развој.

Но, сите тие причини не смеат да бидат повод да се откажеме од одржливоста во име на тековните интереси, да не веруваме во победа на цивилизацијата над дивината, да не истражуваме и да не го продлабочуваме значењето и улогата на локалната средина во глобалниот одржлив развој.

Користена литература

- Chawla, L. (1994). *In the first country of places: Nature poetry, and childhood memory*. Albany, NY: State University of New York Press.
- [Edwards, C.P., Gandini, L., & Forman, G.E. (Eds.). (1998). *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach—advanced reflections* (2nd ed.). Greenwich, CT: Ablex.
- Faber Taylor, A., Wiley, A., Kuo, F. & Sullivan, W. (1998). Growing up in the inner city: Green spaces as places to grow. *Environment and Behavior* 30(1), 3-27.
- Fish, P. (2007). Old Faithful versus the Xbox. *Sunset*, July, 2007, 104-106. Full text available at: <http://www.sunset.com/sunset/travel/california/article/0,20633,1632717,00.html>. Accessed: April 22, 2008.
- Ginsburg, K.R., & the Committee on Communications and the Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (2007, January). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. *Pediatrics*, 119(1). Full text available at: <http://www.aap.org/pressroom/playFINAL.pdf>. Accessed: April 22, 2008.
- Hyson, M. (2003). *The emotional development of young children: Building an emotion-centered curriculum*. New York: Teachers College Press.
- Kirkby, M. (1989). Nature as refuge in children's environments. *Children's Environments Quarterly* 6(1), 7-12.
- Louv, R. (2005). *Last child in the woods: Saving our children from nature-deficit disorder*. New York: Workman Publishing.
- McMurrer, J. (2007). *Choices, changes, and challenges curriculum and instruction in the NCLB era*. Washington, DC: Center on Education Policy. Full text available at: http://www.cep-dc.org/index.cfm?fuseaction=document.showDocumentBy_ID&nodeID=1&DocumentID=212. Accessed: April 22, 2008.

- Marcon, R. (1999, March). Differential impact of preschool models on development and early learning of inner-city children: A three-cohort study. *Journal of Developmental Psychology*, 35(2), 358-75.
- Miller, D.L. (2007). The seeds of learning: Young children develop important skills through their gardening activities at a Midwestern early education program. *Applied Environmental Education and Communication*, 6(1), 49-66.
- Moore, L.L., Gao, D., Bradlee, M.L., Cupples, L. A., Sundarajan-Ramamurti, A., Proctor, M.H., Hood, M.Y., Singer, M.R., Ellison, R.C. (2003). Does early physical activity predict body fat change throughout childhood? *Preventative Medicine*, 37.
- Moore, R.C., & Wong, H.C. (1997). *Natural learning: Creating environments for rediscovering nature's way of teaching*. Berkeley, CA: MIG Communications.
- Perrin, J.M., Bloom, S.R., & Gortmaker, S.L. (2007, June). The increase of childhood chronic conditions in the United States. *Journal of the American Medical Association*, 297(24).
- Perrin, J.M., Bloom, S.R., & Gortmaker, S.L. (2007, June). The increase of childhood chronic conditions in the United States. *Journal of the American Medical Association*, 297(24).
- White, R. (2001). *Moving from biophobia to biophilia: Developmentally appropriate environmental education for children*. Kansas City, MO: White Hutchinson Leisure & Learning Group. Full Text available at: <http://www.whitehutchinson.com/>. Accessed: April 22, 2008.
- Wilson, E.O. (1984). *Biophilia*. Massachusetts: Harvard University Press